

Darbe ve Terörizm Perspektifinde Bir İnceleme: FETÖ

Yalçın Akdoğan*

Özet: Terör ve terörizm kavramları farklı ülkeler, gruplar veya kesimler tarafından çok farklı şekillerde tanımlanmakta, kavramsal farklılıklar terörle mücadelede ortak hareketi, iş birliğini ve dayanışmayı zayıflatarak çifte standart, hoş görme, teşvik ve örtülü/doğrudan destek gibi olumsuzluklara yol açmaktadır. Türkiye örneğinde terörle mücadele, terör örgütleri ve terör tanımı konusunda geniş bir müktesebat oluşmuştur. Türk siyasi tarihinde yaşanan ve demokratik hayatı kesintiye uğratan en önemli gerçeklerden biri darbe, muhtıra veya ihtilal kalkışmalarıdır. Emir komuta zinciri veya cunta biçiminde gerçekleşen darbelerde, darbecilerin bazıları, daha sonra anayasada değişiklik yapmak ve demokratik düzene müdahale etmekle suçlanarak yargılanmıştır. Ancak, eylemleri organize ve örgütlü olmasına rağmen bir örgüt olarak tanımlanmamışlar veya işlenen suç terörle mücadele kanununa aykırı olmakla birlikte terör örgütü olarak nitelendirilmemişlerdir. Sadece iki girişim terör örgütü iddiasıyla dava konusu olmuş ve bunların birincisi olan Ergenekon terör örgütü iddiaları Yargıtay’ca bozulmuştur. Diğer, Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) ise darbe girişiminde bulunan terör örgütü olarak Yargıtay’ca onanmıştır. Bu makale FETÖ bağlamında ‘darbeci terör örgütü’ nitelemesini ele alıp incelemektedir.

Anahtar kelimeler: Terörizm, Darbecilik, FETÖ.

* Prof. Dr., İstanbul Aydın Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü, yalcinakdogan@aydin.edu.tr, ORCID: 0009-0001-8363-6201

A Review in the Perspective of Coup and Terrorism: FETO

Yalçın Akdoğan

Abstract: The concepts of terror and terrorism are recognized very differently by different countries, groups or segments. This curtails joint action, cooperation and solidarity in the fight against systematic terrorism. And this leads to negativities such as double standards, tolerance, encouragement and planned/direct support. In the case of Türkiye, a broad acquis has been formed on the fight against terrorism and the definition of terrorism. One of the most important facts in Turkish political history that interrupts democratic life is coups, memorandums or revolution attempts. In coups that took place in the form of a chain of command or a junta, some of the coup plotters were later tried and accused of making changes to the constitution and interfering with the democratic order. However, although their actions were organized and planned, they were not defined as an organization, or although the crime committed violated the anti-terrorism law, they were not defined as a terrorist organization. Just two alleged coup attempts have been prosecuted as terrorist organizations and, as one of them, the Ergenekon case was overturned by the Supreme Court. Other one the Fetullahist Terrorist Organization allegations were upheld by the Supreme Court. This article evaluates the qualification of ‘coup plotting terrorist organization’ in terms of FETO.

Key Words: Terrorism, Putschism, FETO.

Giriş

Terörizm; toplumda korku ve panik oluşturma amacı taşıyan şiddet eylemlerini içeren bir olgu olarak, dünya genelinde güvenlik ve istikrar konularında ciddi endişelere yol açmaktadır. Terör örgütleri belirli bir politik, dini veya ideolojik amaç doğrultusunda hedef toplumda kaos oluşturarak genellikle sivil halka yönelik şiddet eylemleri ile belirli bir etki oluşturmaya çalışmaktadır. Bu etki, toplumda geniş çaplı güvensizlik ve istikrarsızlık meydana getirerek, terör örgütünün taleplerini dayatma veya belirli bir değişikliği zorla sağlama çabasını içermektedir. Bununla birlikte terör eylemleri genellikle devletin iç ve dış politikalarını şekillendirmeye yönelik baskı oluşturarak, ulusal güvenliği daha da karmaşık bir hale getirebilmektedir. Sivil halk arasında endişe ve korku uyandırarak güvenlik duygusunu zayıflatmanın yanında ekonomik kayıplara ve toplumsal karışıklıklara yol açabilmekte, ülkelerin savunma mekanizmalarının etkinliğini sekteye uğratabilmektedir.

Tıpkı terörizm gibi darbe, muhtıra ya da ihtilal kalkışmaları da şiddet içeren politik eylemler olup; toplumsal ve siyasi istikrarsızlıklar gibi ortak hedeflere yönelmektedirler. Hem terörizm hem de darbeci zihniyet genellikle toplumda panik, korku ve istikrarsızlık oluşturma amacını taşımakta, meşru hükümete karşı mücadeleyi içermektedir. Terörizmde bu eylemler genellikle sivil halka yönelik şiddetle, darbe girişimlerinde ise hükümeti devirme çabalarıyla belirginleşmektedir. Nitekim belirli bir politik amaç doğrultusunda gerçekleşen terörizmde sivil halka yönelik şiddetin temel saikleri arasında toplumda güvensizlik ve huzursuzluk oluşturarak hükümetin meşruiyetini sarsma ve toplumda geniş etki bırakma amacı yer almaktadır. Bu bağlamda darbe ve terörizm arasında siyasi amaçlara ulaşmak, meşru hükümete karşı mücadele yoluyla hükümetin otoritesini sarsmak, meşruiyet kaybına neden olmak, toplumda güvensizlik, korku, sosyal karışıklıklar oluşturmak gibi hedeflerden kaynaklanan sebeplerle illiyet bağı bulunabilmektedir. Bu illiyet bağına en iyi örneklerden birisi 15 Temmuz 2016'da gerçekleştirdiği darbe girişiminde görüleceği üzere Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ)'dür.

Ordu içerisindeki devşirilmiş ve militanlaştırılmış elemanları vasıtasıyla hem meşru seçilmiş hükümeti devirmeye yönelik hem de sivil halka yönelik şiddet içeren eylemlerde bulunan FETÖ, terör ve darbeyle doğrudan ilişkilendirilmesi gereken bir yapıdır. Örgüt, 15 Temmuz 2016 öncesindeki süreçte de emniyet, yargı ve askeriye gibi stratejik kurumlara sızarak ve kendi üyelerini etkili pozisyonlara getirerek hükümete karşı gerçekleştirilen sözde operasyonlarda etkin rol oynamıştır. 2013 yılında örgüt üyelerinin yürüttüğü 17-25 Aralık operasyonları, 2014'te MİT turlarının durdurulması ve aranması nedeniyle devlet içerisindeki kritik kurumları zayıflatma çabaları, medya organları aracılığıyla örgütün propagandasını yayma ve kamuoyunu etkileme stratejileri, askeriye içerisinde kadrolaşma çabası örgütün terör ve darbe faaliyetlerini planlama ve uygulama konusunda aktif roller üstlendiğini göstermektedir.

Bu çalışma darbe ve terörizm perspektifinde FETÖ'yu ele almaktadır. Çalışmada terörizm ve terör suçu kapsamında FETÖ'nün darbe kalkışması değerlendirilmektedir. Çalışmada öne çıkan hususlardan birisi terör ve terörizm kavramlarını tartışarak terörizmin temel bileşenleri, özellikleri, amaçları ve hedeflerini incelemektir. Bununla birlikte suç örgütü, silahsız örgüt, silahlı terör örgütü terimlerini detaylı olarak açıklamak ve bir örgütün terör örgütü olarak tanımlanmasına dair kararları incelemek bu çalışmanın temel odak noktasıdır. Çalışmada terör, terörizm, terör suçu kavramlarından hareketle 'darbeci terör örgütü olarak' FETÖ analiz edilmekte ve darbe teşebbüsünün terör suçuyla ne şekilde ilişkili olduğu ortaya konulmaktadır.

Terör ve Terörizm Olgusu

Terör ve terörizm kavramları ne anlam ifade eder; terörizmin temel bileşenleri, özellikleri, amaç ve hedefleri nelerdir; suç örgütü, silahsız örgüt, silahlı terör örgütü kavramları ne anlatır, bir örgütün terör örgütü olduğuna hangi kurum nasıl karar verir; darbecilik nedir, darbecilik bir terör suçu mudur, darbeci terör örgütü kavramı ne anlam ifade eder? Bu sorular çerçevesinde darbeci terör örgütü kavramsallaştırmasını yapmadan önce kavramın bileşenlerini ele almak yerinde olacaktır. Terör, darbecilik ve silahlı suç örgütü gibi kavramlar hukuk sistemlerinde farklılıklar sergileyebildiği gibi akademik literatürde de geniş bir yelpazeye yayılmaktadır.

Öncelikle ele almak gerekirse terör; korkutma, yıldırma, yıkma, bozma, bölme, yok etme gibi amaçlarla şiddet ve cebir uygulama, tehdit ve baskı yapma, tahrip etme ve zarar verme eylemidir. Etnik, dini, mezhebi, ideolojik, kültürel, cinsiyetçi gibi farklı muhtevalarla şekillenen bir siyasi amaç taşımak terörün en belirgin ve olmazsa olmaz özelliğidir. Adi veya organize suçlar ile terör arasındaki fark '*siyasi amaç, hedef, motivasyon*' vasfıdır. Siyasi amaç ve hedef rejim değişikliğinden hükümeti devirmeye, özerk bölge kurmaktan bağımsız devlet kurmaya, hükümetleri bir politika uygulamaya veya uygulamamaya zorlamaktan kendi siyasi ütopyalarını gerçekleştirmeye kadar çok farklı siyasi değişim projelerini kapsayabilmektedir.

Terör kavramı, farklı disiplinler, kültürler ve tarihler boyunca çeşitli perspektiflerden ele alınmış; farklı araştırmacılar tarafından çeşitli açılardan değerlendirilmiştir. Siyaset bilimi disiplini terörü belirli bir siyasi amaç uğruna kullanılan şiddet eylemleri olarak analiz ederken; sosyoloji ise terörü genellikle toplumsal yapıdaki çatışmaların bir yansıması olarak ele almaktadır. Psikoloji ise teröristlerin motivasyonlarını anlamaya ve yorumlamaya çalışmakta, terörün bireylerin ya da toplumların zihinsel süreçlerine olan etkisine odaklanmaktadır. Güvenlik çalışmalarında ise terör genellikle çok boyutlu bir tehdit olarak değerlendirilmekte; terörizmin nedenleri, ideolojik temelleri, stratejileri ve etkileri üzerine kap-

samlı bir analize tabi tutulmakta ve etkili güvenlik politikalarının oluşturulmasına katkı sağlanmaktadır. Akademisyenler arasında ise terör çeşitli disiplinler ve teorik bakış açıları doğrultusunda farklı şekillerde ele alınmaktadır:

Thornton, terör tanımında özellikle politik değişim saikine şöyle vurgu yapmaktadır: *“Terör, şiddet kullanımını veya tehdidini gerektiren normal dışı araçlar vasıtasıyla politik davranışı etkilemek için tasarlanmış sembolik bir eylemdir.”* (Demir, 2018:49)

Laquer’e göre de terörün amacı, *“görevli kişileri zayıflatmak ya da değiştirmek ya da siyasi bir değişim sağlamak için devlet-altı düzeyde şiddet uygulamak veya toplumda panik oluşturmaktır.”* (Sula, 2022: 120).

J. Goodwin terörü geniş kapsamlı bir çerçevede şu şekilde tanımlamaktadır:

“Terör, hükümet, grup, örgüt veya tek bir kişinin sivilleri veya siyasi liderleri korkutmak, yıldırma, cesaretlerini kırmak, kıskırtmak veya üzerlerinde baskı oluşturmak amacıyla sivilleri veya savaştan olmayanları öldürmek veya yaralamak için tasarlanmış, siyasi bir amaca ulaşmak adına başvurduğu herhangi bir taktiktir.” (Chenoweth ve diğerleri, 2022: 325)

Toplumsal etkiyi merkeze alan diğer kapsamlı bir tanım ise terörü şöyle ifade etmektedir:

“Siyasal ve ideolojik amaçlarla, kişiler ve gruplar tarafından, gizli bir örgütlenme çerçevesinde, bir iç veya dış desteğe dayalı olarak, kitleler üzerinde bir korku atmosferi oluşturmak, sosyal sınıflar arasında muhalifleri ve şiddete engel olanları sindirmek veya yok etmek, kitlelerde yalnız kaldıkları kanaati oluşturmak, onlara belirli düşünce kalıplarını zorla kabul ettirmek biçimlerinde, sembol ve tanıtım yönleri de düşünülerek gerçekleştirilen bir süreçtir.” (Yılmaz, 2017: 289)

Bütün bu farklı terörizm tanımlarından yola çıkarak kavramın temel bileşenleri, kanunsuz ve hukuksuz şiddet, cebir ve güç kullanımı; tehdit, şantaj, yıldırma, korkutma gibi psikolojik etki üreterek toplumsal kesimleri yönlendirme; çaresiz/aciz bırakma, huzuru, istikrarı ve düzeni bozma ile iktidarları bir politika uygulamaya veya uygulamamaya zorlama; bilinçli, kasıtlı, organize bir eylem ortaya koyma; rastgele veya seçilmiş kişi veya grupları hedef alma; sembolik hedeflere yönelik saldırıyla sembolik ve siyasi mesajlar verme gibi ifadeler üzerinden vurgulanabilir.

Terörizmin temel özellikleri ise şu şekilde özetlenebilir: *“Terörizm bir ideoloji, doktrin değil bir stratejidir; kendini meşrulaştıran bir senaryoya dayanır; yeni düzen ve zafer vaat eder; uluslararası siyasetin parçasıdır, dış destek görür; propaganda ile doğar ve gelişir; devlet otoritesine ve düzenine alternatif bir otorite ve düzen kurmaya çalışır; mali destekle ayakta kalabilir; bilinçli ve amaçlı eylemlere dayanır; dehşet ve korku yaymayı amaçlar; başka güçlere taşeronluk yaparak amaçlarına ulaşmaya çalışır; kendi dilini ve kavram setini üretir; örgütlü bir çabayı gerektirir, bir organizasyon meselesidir.”* (Gül, 2012: 15)

Terör örgütlerinin siyasi amaçları; devlet kurmak, iktidarı devirmek, rejimi değiştirmek, iktidara politika dayatmak, ülkeyi bölmek, zayıflatmak, istikrarsızlaştırmak veya özerklik/federasyon kurmak olabilir. Bir ülkede iktidara, rejime veya resmi ideolojiye veya bunların uygulamalarına karşı toplumsal/siyasi muhalefet ve tepkisellik demokratik siyasetin meşru kanallarıyla ortaya çıkabileceği gibi, terör ve şiddet gibi yasadışı yöntemlerle de kendisini gösterebilir. Klasik ulusal terörizmde sistemin demokratik kapasitesi bu tepkisellik durumuna etki edebilirken, küresel düzeyde yaşanan yeni terörizm olgusunda ülkelerin siyasi yapılarından bağımsız olarak terör hadiseleri ortaya çıkabilmektedir. Bu çerçevede terör eyleminin, terör örgütünün veya terörizmin amaçlarını ise şu şekilde sıralamak mümkündür: “Varlığından haberdar etme; sesini duyurma ve gücünü gösterme; taraftar kitlesi, bağlılar grubu, fedailer üretme, işbirlikçilerine ve izleyicilere moral sağlama; karşı olanları korkutma, sindirme; otoriteyi sarsma, kendi otoritesin oluşturma; devleti halka baskı uygulamaya, hak-hukuk ihlalleri yapmaya zorlama; örgütsel yapıyı geliştirme, örgüt üyelerini eğitime; mevcut düzeni değiştirme; psikolojik karışıklık çıkarma; sosyal karışıklık çıkarma; devrim için uygun ortam hazırlama.” (Gül, 2012: 18)

Teröristlerin gerçekleştirdikleri eylemlerle dört kesimi hedefledikleri düşünülebilir. Bunu bir betimleme üzerinden şu şekilde izah etmek mümkündür: Birincisi eyleme maruz kalanlardır. Bir baraja yönelik bombalı saldırıda ilk hedef barajda görev yapanlardır ve şiddete doğrudan maruz kalmaktadırlar. İkinci hedef etkilenenlerdir. Barajın su taşkınyından sele kapılan veya içme/sulama imkânı sakteye uğrayanlar ‘etkilenen’ sınıfına girmektedirler. Üçüncü kesim izleyenlerdir. Eylemin toplumsal etkisi doğrudan etkilenen kitleden daha büyük olabilir. Dördüncü hedef ise iktidardır. Terör eylemi iktidarı yıpratmak, yıldırmak, zorlamak, aciz düşürmek için yapıldığından her eylemde ana mesaj iktidara verilmektedir.

Terörizmin türleriyle ilgili literatürde çok farklı sınıflandırmalar yapılmaktadır. Bu sınıflandırmalardan bazıları şunlardır: yerli, ulusal, uluslararası, uluslararası-üstü, devletli, devletsiz; politik, politik olmayan, yarı terörizm, sınırlı politik; kitlesel, taktiksel, rastgele; devrimci, politik, milliyetçi etnik, çevreci vb. (Martin, 2017: 34). Terörün türleriyle ilgili tanımlamalar ise şu şekilde karşımıza çıkmaktadır: Etnik terör, ayrılıkçı terör, siber terör, narko-terör, din istismarına dayalı terör, aşırı sol terör, aşırı sağ terör, bireysel terör, biyolojik terör, kimyasal terör, iç terör, uluslararası terör, ulus aşırı terör vb. (Gül, 2012: 27).

Terör ve terörizm tanımlamalarındaki farklılıklar öncelikle siyasi önceliklere, hukuki norm farklılıklarına, mağdurun veya örgütün kimliğine, uluslararası sistemdeki güç dengelerine, ulusal çıkar ve önceliklere göre değişebilmektedir. Ülkeler arasındaki tehdit algısındaki farklılıklar, terör ve terörizm kavramına yönelik subjektif, tartışmalı ve politik bakış açısı, terörizmi örtülü, gizli veya vekâlete dayalı savaş/çatışma aracı olarak kullanma stratejisi gibi çeşitli faktörler, terör tanımlarının değişkenliğinin bazı sebepleri olarak belirtilebilir. Terör tanımı üzerine mutabık kalınan bir çerçeve geliştirilememesi uluslararası yaptırımları

formüle etmeyi zorlaştırmakta, çifte standardı artırabilmekte ve suçluların iadesi gibi somut adımları engellemektedir.

İdeolojik farklılıklar sebebiyle tanımlardaki uzlaşmazlığa rağmen genel olarak terörün sivillere yönelik acımasız bir eylem olduğu vurgulanmakta, yani sivil mağdur kısmı öne çıkarılmaktadır. Gerçekten de herhangi bir şiddet eylemini teröre dönüştüren hedef ayırt etmemek, eylemin sivillere dönmesi, eylemin vahşi ve kanlı olması, eylemin topyekûn bir grubu imha etmesi gibi sebepler midir? Oysa terörizmin en kabul gören unsuru olan sivillere yönelik eylem meselesi de bakışa göre değişmekte, *‘tüm siviller masum değildir, destekçi veya işbirlikçidir’* şeklindeki anlayışla mazur gösterilmeye çalışılmaktadır.

Terörizmin algı operasyonları, propaganda taktikleri ve çeşitli iletişim yöntemleri, terör eylemlerini olumlu veya olumsuz bir biçimde tasvir etme çabalarını içermektedir. Bu bağlamda, büyük çaplı vahşeti, ideolojik hedeflere ulaşma amacı doğrultusunda yapılmış bir fedakârlık olarak sunmak veya eli kanlı bir suçluyu fedakâr bir kahraman gibi lanse etmek, terörizmle ilişkilendirilen iletişim stratejilerinin temelini oluşturmaktadır. *“Mecbur kaldık, başka yol kalmadı, son çareydi, aynı yolla karşılık verdik, sadece savunma yapıyorduk”* gibi söylemler teröristlerin kendilerini meşrulaştırma söylemleri olarak ortaya çıkmaktadır.

Terörizmin Değişen Vasfı ve Yeni Terörizm

ABD’de yaşanan 11 Eylül saldırısından sonra terörle mücadelenin bir suçla mücadele olmaktan öte bir savaş olarak kodlanması hem mücadelenin seyrini, yöntem ve stratejilerini hem de örgütlerin örgütsel yapılarından kullandıkları yöntemlere, seçtikleri hedeflere kadar bütün bileşenlerini değiştirmiştir.

11 Eylül sonrası terörizmin uluslar üstü, uluslar aşırı ve uluslararası hal alması teknolojik gelişmelerle, ulaşım ve iletişim araçlarındaki büyük devrimle, internet ve sosyal medyadaki büyük dönüşümle alakalı görülebilir. Ortadoğu ve Kuzey Afrika’da otorite boşluğundan kaynaklı istikrarsız alanların oluşması, devletlerin güç mücadelelerinde vekâlet savaşları başlatarak örgütleri kullanmaları veya terörle mücadelede kullanılan yanlış yöntemler bu süreci hızlandırmıştır. Adaletsizlik, haksızlık, yoksulluk ve geri kalmışlığın dünya çapında yayılması küresel tepkilerin şiddete kanalize olmasına sebep olmuştur. ABD’nin uyguladığı terörle mücadele stratejisi ve yürüttüğü askeri operasyonlar tepkiselliği artırarak, örgütlerin propagandalarında kullanabilecekleri gerekçeleri artırmıştır.

Umberto Eco’nun ‘yeni savaş’ kavramsallaştırmasında (Eco, 2022: 243) vurguladığı gibi, yeni savaş artık iki ülkeyi değil; sayısız gücü karşı karşıya getirmektedir. Yeni savaşta düşman açık, net, kimlikli, karşıda ve bir ülke değil; içeride, çok aktörlü, belirsizdir. Bu savaş biçiminde teknikler, yöntemler, kimlikler, hedefler, amaçlar değişmiştir. Yeni terörist örgütler çok esnek bir örgütlenme ağıyla dünyanın çok farklı bölgelerine yayılabilmekte, tahrip gücü yüksek silahlara ucuz

şekilde ulaşılabilmekte, asimetrik yöntemlerle devletlerin klasik mücadele yöntemleri aşılabilmektedir.

Günümüzdeki terör tehdidi esnek, ulus aşan ağa sahip, modern teknolojiyi kullanan ve kendi içindeki gruplar arasında asgari irtibat kuran bir niteliktedir. Küresel düzeyde diğer örgütlerle bağlar kurarak artan bir şekilde kuvvet çarpanı etkisi yaratmaktadır (Yılmaz, 2017: 701). Terörizmin ulusal düzeyden bölgesel, ulus aşırı ve küresel düzeye genişlemesi, terörizm açısından yeni bir perspektifi ifade etmektedir.

Güvenlik kavramı geçmişten günümüze devlet odaklı ve yalnız askeri tehditleri ihtiva eden bir yapıdan terörizmin de dâhil olduğu çok boyutlu farklı tehditlerin ele alındığı genişleme, devlet üstü ve devlet altı aktörlerin de güvenliğin odağına yerleştirildiği derinleşme olarak adlandırılabilir süreçler yaşamıştır (Sula, 2022: 9 ve Küpeli, 2021: 267). Genişleme tehditlerin artması, derinleşme ise hedeflerin artmasıdır. Genişleme sadece askeri tehditlerin ötesinde, ekonomik, siber, biyolojik, göç ve çevre gibi çeşitli alanlarda ortaya çıkan tehditleri içermekte olup; derinleşme ise devlet dışı aktörlere, yani bireylere ve toplum kesimlerine yönelik farklı alanlardaki hedeflere ve küresel veya bölgesel düzeyde gerçekleşen eylemlere odaklanarak kendini göstermektedir.

Terör Örgütü Statüsü: Tanımlama ve Süreç

Terörle mücadele devletlerin terörizme karşı koymak, terör eylemlerini önlemek, suçları soruşturmak ve terör örgütlerini etkisiz hale getirmek amacıyla yürütülen geniş bir güvenlik ve hukuki çabalar bütünüdür. Bu çabalar; istihbarat toplama, sınırları koruma, hukuki düzenlemeler, güvenlik güçleri operasyonları, uluslararası iş birliği ve toplumla iletişim stratejilerini içermektedir. Ancak terörle mücadele noktasında vurgulanması gereken önemli bir husus; terörle mücadelenin ilk safhası olan örgütü terör örgütü olarak ilan etmek ve hukuk sistemi içinde mücadele edilecek bir suç örgütü pozisyonuna oturtmaktır.

ABD’de bir yapının terör örgütü olup olmadığına ülke içinde İç Güvenlik Bakanlığı, uluslararası nitelikte ise Dış İşleri Bakanlığı’nın yayınladığı listeye karar verilmektedir. Almanya’da devlet kurumları liste yayınlayarak örgütlerin tehlikeli, zararlı, illegal olup olmadığını ilan etmektedir. İngiltere’de bu görevi İçişleri Bakanlığı yürütmektedir (İçişleri Bakanlığı, 2023: 64). Türkiye’de ise temel yöntem mahkeme kararıyla bir örgütün terör örgütü ilan edilmesidir. Bu ise bir süreç şeklinde işlemektedir. Ülkenin milli güvenlik siyasetine yönelik tavsiye kararları veren Milli Güvenlik Kurulu (MGK) - hükümet tarafından hazırlanan ve MGK’ce onaylanan Milli Güvenlik Siyaset Belgesine de uygun olarak- temel tehdit ve tehlikelere işaret etmektedir. Hükümetler bu tehdit ve tehlikelere karşı idari tedbirler almakta, bir dizi uygulama ile sorunu elimine etmeye çalışmaktadır. Mahkemeler ise somut olaylar üzerinden eylemde bulunan kişi ve yapılara

yönelik kararlar ile mücadelenin hukuki zeminini şekillendirmektedir. Örneğin Fetullahçı Terör Örgütü / Paralel Devlet Yapılanması (PDY), 30 Ekim 2014 tarihli MGK toplantısında ‘*kamu düzenin bozan iç ve dış legal görünüm altında illegal faaliyet yürüten paralel yapılanmalar*’, 29 Nisan 2015 tarihli MGK toplantısında ‘*milli güvenliği tehdit eden paralel devlet yapılanması*’, 26 Mayıs 2016 tarihli MGK toplantısında ‘*milli güvenliğimizi tehdit eden ve bir terör örgütü olan paralel devlet yapılanması*’ şeklinde nitelendirilmiştir. 20 Temmuz 2016 tarihli MGK toplantısında ise FETÖ terör örgütü olarak tanımlanmıştır.

MGK kararları, milli güvenlik politikasına yönelik tavsiye niteliğindedir ve hükümet, bu tavsiye kararlarının yansıması olarak, kanun hükmünde kararname-ler ve idari tasarruflar yoluyla FETÖ’ye karşı önlemler almıştır. 2015 yılında, FETÖ bağlantılı birçok dava görüşülmeye başlanmış olup, ilk kez silahlı terör örgütü ifadesi mahkeme kararına Temmuz 2016’da girmiştir. Verilen cezalar ise 2017 Eylül’ünde Yargıtay Ceza Kurulu tarafından onanmıştır.

Yargıtay 16. Ceza Dairesi kararı, FETÖ’nün silahlı terör örgütü olduğunu şu şekilde vurgulamaktadır: “...3713 sayılı kanunun 1. Maddesinde tanımlanan amaca ulaşmak için silah başta olmak üzere her türlü cebir ve şiddeti araç olarak kullanan 5237 sayılı TCK’nin 314/1-2 maddesi kapsamında silahlı bir terör örgütü olduğu anlaşılmıştır...” (Yargıtay CGK, 2017/16-956).

Terör Suçu ve Hukuki Çerçeve

Türk ceza hukukunda örgütler genel (adi) suç örgütü, silahsız terör örgütü, silahlı terör örgütü olarak üç başlıkta ele alınmaktadır. TCK’nın 220. Maddesine göre örgütün unsurları üç kişinin bir araya gelmesi, aralarında hiyerarşik ilişki oluşması, suç işleme amacı taşımaları, suç işlemeye yönelik sürekli eylemsellik ve ilişki içinde olmalarıdır.

Terör suçu ve örgütü tanımlamaları Terörle Mücadele Kanunu’nda ifade edilmektedir. Buna göre 1. Madde terör suçu şu şekilde tanımlanmaktadır:

“Terör; cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasî, hukukî, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girilecek her türlü suç teşkil eden eylemlerdir” (TMK, 1991: 125).

Terör örgütü üyesi olmak ve terör suçu ise 2. Maddede şu şekilde vurgulanmaktadır:

“Birinci maddede belirlenen amaçlara ulaşmak için meydana getirilmiş örgütlerin mensubu olup da, bu amaçlar doğrultusunda diğerleri ile beraber veya tek başına suç işleyen veya amaçlanan suçu işlemese dahi örgütlerin mensubu olan kişi terör suçlusudur. Terör örgütüne mensup olmasa dahi örgüt adına suç işleyenler de terör suçlusuydur.” (TMK, 1991: 125)

Terör suçları devlete, ulusal güvenliğe, hukuk sistemine ve demokratik rejime yönelik cebir, tehdit, şiddet eylemlerini içermektedir. Hükümeti devirmeye, Meclis’i lağvetmeye, rejimi değiştirmeye, birlik ve bütünlüğü yıkmaya, hukuk sistemini değiştirmeye yönelik eylemler terör örgütlerinin temel siyasi amaçları arasında yer almaktadır. Darbe, ihtilal, siyasi kalkışma gibi eylemler de aynı amaç taşıyan ve aynı kanun maddelerine muhatap olan eylemlerdir. Ceza Kanunu bu suçları şu maddelerde düzenlemektedir (TCK, 2004):

- Devletin birliğini ve ülke bütünlüğünü bozmak (TCK, 302. Madde),
- Askeri tesisleri tahrip ve düşman askeri hareketleri yararına anlaşma (TCK, 307. Madde),
- Anayasayı ihlal (TCK, 309. Madde),
- Yasama organına karşı suç (TCK, 311. Madde),
- Hükümete karşı suç (TCK, 312. Madde),
- Türkiye Cumhuriyeti hükümetine karşı silahlı isyan (TCK, 313. Madde),
- Silahlı örgüt (TCK, 314. Madde),
- Örgüte silah sağlamak (TCK, 315. Madde),
- Cumhurbaşkanı suikast (TCK, 310/1 Madde).

Darbecilik Suçu

Darbe; kuvvet kullanılması yoluyla hükümetin devrilmesi ve iktidarın değiştirilmesidir. (Girgin, 1982: 135). İhtilal ise yine kuvvet kullanmak yoluyla ama bu kez sadece yönetici sınıfı değil tüm sosyo-ekonomik ve politik sistemi değiştirmek için iktidarı ve sistemi değiştirmektir (Girgin, 1982: 210). Bu tanımlamalar aslında Fransız ve Rus ihtilallerine atıf yapan, devrimi anlatan yaklaşımlardır. Siyasi iktidarın beklenmedik bir anda fiziki şiddet kullanılarak veya şiddet kullanma tehdidiyle yasalarda belirtilen veya normal sayılan usuller dışında el değiştirmesi darbe olarak adlandırılmaktadır (Demirel, 2021: 253).

Darbe; *“bir grubun, bir zümrenin ya da bir askerin yönetimi demokrasi kuralları dışında ele geçirmesi”* anlamına gelir (Gökçen, 2021). Askeri darbe ordu içindeki kişiler tarafından planlanan ve düzenlenen amacı hükümeti devirmek olan bir isyan türüdür (Kalyvas, 2022: 55).

Bir grubun veya zümrenin demokratik iktidarı devirmesi veya onu etkisizleştirerek iktidar gücünü kullanması darbe olarak adlandırılmakla birlikte literatürde darbeden kasıt; askeri darbe, yani güvenlik güçlerinin hiyerarşik yapı içinde veya içinden çıkan bir cunta marifetiyle iktidarı devirmesi ve yönetimi ele almasıdır.

Askerî darbe, askerlik mesleğince benimsen emir-komuta zinciri zihniyetine tabi, eyleminde ve söyleminde şiddet barındıran, toplumsal ve siyasal alana müdahaledir (Altunok ve Gedikkaya, 2017: 65). Yıldız (2019: 36) darbeyi şöyle ifade etmektedir:

“Darbe genel olarak askeri gücün/ ordunun, demokratik bir devletin seçilmiş hükümetine ya da totaliter/otoriter bir devlette siyasal iktidarı elinde bulunduran bir iktidara karşı planlanmış bir şekilde güç/ zor/ şiddet kullanarak ya da güç kullanabileceği tehdidi ile var olan siyasal iktidarın yerine geçmesidir. Aslında darbelerin sonuçlarına baktığımızda ya siyasal iktidardaki kişi devrilmektedir ya da bir rejim değiştirilmektedir”.

Türkiye’de 27 Mayıs 1960 darbesi, 12 Mart 1971 muhtırası, 12 Eylül darbesi, 28 Şubat 1997 post-modern darbesi, 27 Nisan 2007 e-bildirisi, 15 Temmuz 2016 darbe kalkışması demokratik rejime müdahaleler olarak ortaya çıkmıştır. Bu darbeler ve darbe girişimleri toplumun kendilerine yönetme hakkı vermediği kimselerin, iş birliği ve görev bölümü yaptıkları gruplarla beraber halkın iradesine müdahale ederek, meşru yönetimi devirerek, yönetme hakkını gasp etme çabası olarak görülmektedir (Aygen, 2018: 231).

27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 darbeleri doğrudan yönetime el koyarken, 12 Mart 1971 ve 28 Şubat 1997 muhtıraları hükümetlerin devrilmesi tetikleyerek (CHP hükümeti aynı ay içinde, RP hükümeti 4 ay sonra istifa etti) darbecilerin kendi kontrollerinde yönetimler tesis etmesini amaçlamıştır. 27 Nisan 2007 bildirisi AK Parti iktidarının istikrarlı tutumu neticesinde hükümeti devirecek bir muhtıra niteliği kazanamamış, 15 Temmuz cuntacı darbe girişimi ise halkın demokratik direnişi ile akamete uğratılmıştır.

Türk siyasi tarihi incelendiğinde yaşanan darbelerin, muhtıraların ve 15 Temmuz’da FETÖ militanları tarafından gerçekleştirilen darbe girişiminin bürokratik vesayetın etkisi altında gerçekleştiği rahatlıkla söylenebilir. Bürokratik unsurların politik süreçlere müdahale etme ve demokratik yönetimler üzerinde belirli bir etki ve kontrol sahibi olma amacı askeri müdahalelerle kendisini göstermiştir. Bu durum demokrasinin temel prensipleri olan halk egemenliği, katılımçılık ve yönetimin hesap verilebilirliği gibi değerlere karşı bir tehdit oluşturarak hükümetin meşruiyetini zedeleme, istikrarsızlık yaratma, demokratik kurumların güçlenmesini engelleme, demokratik gelişmeye zarar verme gibi amaçlar taşımıştır. Demokratik bir sistemde temel kaide hükümetin seçilmiş temsilciler tarafından belirlenmesi ve halkın katılımının esas alınmasıdır. Bir başka ifadeyle seçimle göreve gelen siyasetçiler genellikle politika belirleme sürecinde önemli sorumluluklar üstlenirken; bürokratlar ise teknik ve uzmanlık bilgisinden hareketle siyasiler tarafından belirlenen politikaların uygulanması sürecinde görev almaktadırlar. Bürokratların siyasilerin yerine geçerek karar alma süreçlerine müdahalesi bürokratik vesayetın doğmasına neden olmaktadır. Şöyle ki bürokratik vesayet, bürokratların demokratik süreçlere aşırı müdahale etmeleri veya siyasi liderlik

üzerinde karar verici olmaları durumunda ortaya çıkmaktadır. Demokrasilerde siyasiler halkın seçimleri sonucunda göreve gelmekte ve bu süreç halkın temsilini sağlamaktadır. Bürokrasinin seçilmişleri yani siyaseti hizaya getirme, dizginleme çabası ve siyasi liderleri by-pass etme arzusu doğrudan halkın temsil yeteneğine müdahale anlamına gelmektedir. Bu durum demokratik sistemlerin işleyişine zarar vermektedir. Çünkü demokrasi, halkın iradesinin üstün olduğu, çeşitli görüşlerin temsil edildiği bir sistemdir. Türk siyasi tarihindeki darbeler genellikle bürokratik vesayetın etkisi altında gerçekleşmiştir. Bu müdahaleler, ideolojik ayrılıklar, güvenlik endişeleri veya siyasi istikrarsızlık gibi nedenlere dayanmış ve demokratik süreçlere zarar vermiştir. Nitekim 15 Temmuz'da gerçekleşen darbe girişimi de bürokratik vesayetın belirgin bir örneği olarak öne çıkmaktadır. Bu darbe girişiminde, FETÖ mensupları askeriye gibi güçlü bir bürokratik kuruma sızarak; demokratik yönetimi devirmeye yönelmiştir. FETÖ'nün bu girişimi, bürokratik vesayetın demokratik süreçlere müdahale etme potansiyelini ve bu tür yapıların kontrolsüz büyümesinin demokrasiye yönelik tehditlerini göstermiştir. Ancak, Türk halkının güçlü bir şekilde demokrasiye sahip çıkması bu girişimin başarısızlığa uğramışına neden olmuş ve demokratik süreçlere olan bağlılık vurgulanmıştır.

Türkiye'de darbe tarihi incelendiğinde yönetime el koyma kaygısı güdenler bu mücadeleyi önce TSK içinde vermişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti tarihinde gerçekleşen ilk askeri darbe olan 27 Mayıs 1960 darbesi, bir grup askerin giriştiği bir kalkışma şeklinde ortaya çıkmış, cuntacılar önce TSK yönetimine el koymuş ve komutanları emekli etmiş; beraberinde ise ülke yönetimine el koymuştur. 9 Mart'ta bir grup askerin Milli Demokratik Devrim adıyla girişeceği cuntacı kalkışma engellenirken, üç gün sonra emir komuta zinciri içinde bir muhtıra verilmiş ve askerin bir bölümü diğer bölümünü tasfiye etmiştir. 1980 darbesi ise Türkiye'nin siyasi tarihinde bir dönüm noktası oluşturmuştur. Bu süreçte, askeri bürokrasinin etkisiyle oluşturulan Anayasa, askeri vesayeti pekiştiren bir yapıyı beraberinde getirmiştir. Ordudaki vesayetçi zihniyet sahip aktörler siyasi süreçleri kontrol etme ve denetleme amacıyla önemli rol oynamışlardır. Darbeyle birlikte birçok siyasi parti kapatılmış, siyasetçiler tutuklanmış ve siyasi faaliyetler büyük ölçüde sınırlı hale getirilmiştir. Ayrıca, sendikalar ve sivil toplum örgütleri üzerinde de sıkı denetimler uygulanmıştır. Bu dönemde askeri bürokrasi, ülkedeki siyasi, sosyal ve ekonomik süreçleri belirleme noktasında önemli bir rol oynayarak vesayetın zirve yaptığı bir dönem yaşanmıştır. 27 Nisan 2007 tarihinde gerçekleşen e-muhturaya giden süreçte de askeri bürokratik vesayetın etkisi belirgin bir şekilde hissedilmiştir. Bu süreçte siyasi süreçlere müdahalede bulunularak siyasi kararlar şekillendirilmeye çalışılmıştır. Askeri bürokrasinin politik gelişmeler üzerindeki etkisini sürdürdüğü ve siyasi dengeleri yönlendirmeye çalıştığı bir döneme tanıklık edilmiştir. 15 Temmuz'a giden süreçte ise FETÖ üyeleri Ergenekoncu oldukları gerekçesiyle saf dışı ettikleri askerlerin yerine kendileri etkili konumları ele geçirmişler ve ardından ülke yönetimine el koyma girişiminde bulunmuşlardır.

Hükümet'ten kaynaklanan veya kaynaklanmayan sebeplerle ülkenin anarşi, huzursuzluk ve istikrarsızlığa sürüklendiği, iç savaş ihtimalinin ortaya çıktığı, ülkede güvensizliğin hâkim olduğu, irtica tehdidiyle sistemin laik vasfının kaybolduğu, hükümetin yolsuzluk, yozlaşma ve ayrımcı politikalarla toplumsal infiale sebep olduğu gibi bir kısım bahaneler darbelerin gerekçesi olarak sunulmuştur.

2002 yılında iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi hükümeti asker sivil ilişkilerini normalleştirmek ve darbeci/vesayetçi anlayışı ortadan kaldırmak için (özellikle AB'ye uyum çalışmaları marifetiyle) ciddi çaba sarf etmiş ve sivilleşmeyi sağlamak için yapısal tedbirleri hayata geçirmiştir.

Olağanüstü halin kaldırılması, devlet güvenlik mahkemelerinin ve özel yetkili mahkemelerin kaldırılması, MGK genel sekreterinin sivil olmasının önünün açılması, EMASYA¹ Protokolünün kaldırılması, askeri yargının yetki alanının daraltılması, Yüksek Askeri Şura kararlarına karşı yargı yolunun açılması, YAŞ'ta oturma düzeninin değiştirilmesi, 12 Eylül darbelerinin yargılama yolunun açılması, TSK İç Hizmet Kanunu'nun 35'inci maddesinin değiştirilmesi, bazı kurumlardaki askeri üye uygulamasına son verilmesi, milli güvenlik bilgisi dersinin kaldırılması gibi düzenlemeler sistemin demokratikleştirilmesi açısından önemli kilometre taşları olmuştur.

Özellikle TSK İç Hizmet Kanunu'nun 35'inci maddesindeki görev tanımındaki “koruma-kollama” ifadelerinin değiştirilmesi önemli bir adım olarak görülebilir (Akdoğan, 2016: 29). Askeri müdahalelere meşruiyet oluşturduğu varsayılan TSK İç Hizmet Kanunu'nun 35. Maddesi TBMM tarafından şu şekilde değiştirilmiştir:

“Silahlı kuvvetlerin vazifesi; Türk yurdunu ve anayasa ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyeti'ni kollamak ve korumaktır” ifadesi, “Silahlı kuvvetlerin vazifesi; yurtdışından gelecek tehdit ve tehlikelere karşı Türk vatanını savunmak, caydırıcılık sağlayacak şekilde askeri gücün muhafazasını ve güçlendirilmesini sağlamak, TBMM kararıyla yurtdışında verilen görevleri yapmak ve uluslararası barışın sağlanmasına yardımcı olmaktır.” (Aygen, 2018: 235).

Darbecilere yönelik suçlamalar siyasi arenada sıkça dile getirilmesine rağmen, bir darbenin ve darbeci grubun yargılanması uzun bir süre boyunca gerçekleşmemiştir. 12 Eylül askeri müdahalesini gerçekleştiren komuta kademesi TCK'nın “devlet kuvvetleri aleyhine cürümler” başlıklı 146. Maddesine göre Anayasal rejimi tağyir ve tebdil suçundan yargılanmış ve müebbet hapis cezasına çarptırılmış; ancak şahısların vefatı sebebiyle dava düşmüştür (Euronews, 2022). 28 Şubat postmodern darbesiyle ilgili yargılamalar da uzun süre devam etmiştir. Askeri emir komuta sisteminin dışında yargı, medya, akademi, sivil toplum ve iş dünyasını kapsayan bir ilişki ağıyla şekillenen 28 Şubat sürecinde farklı kesimlerden

¹ EMASYA, ‘Emniyet Asayiş Yardımlaşma Protokolü’ olarak bilinmektedir. Emniyet Ve Asayiş Yönünden Ordu-Sivil İş Birliği Protokolü olarak da ifade edilmektedir. 28 Şubat sürecinden hemen sonra gündeme gelen EMASYA Protokolü 13 yıl uygulanmış ve 2010 yılında kaldırılmıştır. Protokol, 5442 Sayılı Kanun'un 11/D maddesi esas gösterilerek 27 maddeden oluşmuştur.

birçok kişi yargılanmış ama olay bir terör örgütü veya terör suçu olarak gündeme gelmemiştir. Çoğu asker kökenli olan sanıkların büyük kısmı TCK 147. Madde uyarınca “*Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini cebren düşürmeye ve devirmeye iştirak*” suçundan ağırlaştırılmış müebbet cezasına çarptırılmıştır (Anadolu Ajansı, 2018). Darbe suçu terör suçu olarak sayılan maddelerle aynı muhtevada olmasına rağmen darbeler bir ‘terör suçu’, darbeciler de ‘terör örgütü’ olarak nitelendirilmemiştir. Bunun ilk istisnası hükümeti devirmeye çalıştığı iddia edilen Ergenekon Terör Örgütü suçlamasıdır.

Ergenekon Terör Örgütü İddiası

2000’li yıllarda faaliyet gösterdiği ve hükümeti devirmeye yönelik bir dizi girişimde bulunduğu iddia edilen Ergenekon Davasına ilişkin “*devletin güvenlik güçleri içerisinde örgütlendiği; bünyesinde asker, polis, gazeteci, akademisyen üyeleri olduğu; bu derin devlet örgütlemesinin 2003-2004 yıllarında Adalet ve Kalkınma Partisi hükümetini devirmeye yönelik darbe planladığı; 2006’da bir yüksek yargıcın öldürüldüğü Danıştay Saldırısını, 2007’de Malatya’da üç Hristiyan’ın öldürüldüğü Zirve Yayınevi katliamını gerçekleştirdiğini ve 2008-2009 yıllarında bazı suikast planları yaptığı*” iddia edilmiştir. Soruşturmayı yürüten savcılar, sanıkların 2003-2004 yıllarında mevcut hükümeti silah zoru ile devirip anti-demokratik yollarla devlet idaresini ele geçirmeyi planladığını ve bu çerçevede Sarıkız, Ayışığı, Yakamoz ve Eldiven kod adlı darbe planları hazırladığını iddia etmiştir (Anadolu Ajansı, 2014).

Dönemin mahkemesi, Ergenekon’un silahlı terör örgütü olduğunu belirttiği iddianamede;

“Ergenekon terör örgütünün, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine karşı halkı silahlı isyana tahrik ettiği gibi, cebir şiddet kullanmak sureti ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini cebren ortadan kaldırmaya teşebbüste bulunduğu, amaçlarına ulaşmak için kontrolü altında bulunan medya ve sivil toplum kuruluşları vasıtasıyla ülkede kaos ve iç çatışma ortamı oluşturmaya çalıştıkları, oluşacak gerginlik ortamından faydalanarak, görevde bulunan hükümetleri çalışamaz hale getirip, nihai olarak ordu içerisinde kendilerine destek vereceklerini umdukları askeri şahısların yardımı ile yönetimi değiştirmek amacıyla hükümeti yıkmaya teşebbüs ettikleri (...)” tespitlerinde bulunmuştur (Radikal Gazetesi, 2010).

Ergenekon örgütü iddiası FETÖ’nün kumpas davaları kapsamında ele alınarak Yargıtay’ca 21 Nisan 2016 tarihinde bozulmuştur. Yargıtay örgütün varlığına delil bulunmadığını ve FETÖ’nün siyasi amaçları için bu davayı kullandığını belirtmiştir.

KADEM’in FETÖ raporunda Ergenekon hadisesi şu şekilde anlatılmaktadır:

“FETÖ kendine bağlı mensupların orduda karar alma pozisyonlarına yükselebilmemesini sağlamak üzere sahte delillerle Örgüte bağlı savcı ve hâkimlerin yürüttüğü

düzmece askeri darbe suçlamaları içeren davalar sonucunda orduda önemli görevlerdeki kurmayları hapse attırdı ve yerlerine FETÖ üyelerinin gelmesini sağladı. O dönem boşalan önemli göreve getirilenlerin birçoğu 15 Temmuz'da başarısız darbe girişimine kalkışan kurmaylardı. 15 Balyoz ve Ergenekon darbe planları iddiaları ile tertiplenen kumpasta, bu planların hazırladıkları iddia edilen TSK mensubu üst düzey askerler FETÖ üyesi yargıçlar tarafından uzun yıllar tutuklu yargılanarak TSK'dan uzaklaştırıldı. Böylece FETÖ üyesi askerlere üst düzey pozisyonlar açılmış oldu. FETÖ üyesi savcılar, hâkimler ve yüksek yargı mensupları özellikle komuta kademesinde bir kadro boşluğu oluşturma amacıyla bu davalarda bir dizi usulsüzlüğün altına imza attı. Kumpasta Balyoz ve Ergenekon davalarına isimleri karışan askerlere atfedilen iddiaları bu örgütün üyelerinin yazdığı ortaya çıktı” (KADEM, 2017: 14).

FETÖ, kendi ideolojik hedefleri doğrultusunda devletin kritik kurumlarına sızarak, özellikle ordu, emniyet, yargı, istihbarat ve siyasi mekanizmaları manipüle etmeye çalışmıştır. Söz konusu örgüt, 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleştirdiği darbe girişimiyle bu hedeflerini en üst düzeye çıkarmıştır. Kendi ülkesinin millî ordusuna, istihbaratına, bankasına ve seçilmiş meşru sivil iktidarına kumpas kurularının, bu eylemleriyle ülkenin çıkarlarına hizmet etmedikleri açıktır. Bu tür kumpaslar, ulusal güvenliği ve demokratik süreçleri tehlikeye atarak toplumsal huzuru bozmakta ve devletin temel kurumlarına zarar vermektedir.

FETÖ

Darbeci terör örgütü sınıflandırmasına giren veya bu şekilde adlandırılarak hem darbeci hem terör örgütü olarak literatüre giren ikinci vaka Fetullahçı Terör Örgütü'dür. Örgüt lideri Fetullah Gülen'in kurduğu, başlangıçta bir dini cemaat olarak algılanan ancak zamanla paralel devlet yapılanması olarak bilinen ve sonunda giriştiği kalkışmayla darbeci terör örgütü olarak tanımlanan FETÖ'nün seyri şu şekilde özetlenebilir:

“İlk aşama, yeraltı faaliyeti denilebilecek düzeyde büyük bir gizlilikle işleyen ve 12 Eylül 1980 askeri darbesine kadar süren ‘kuruluş, temellenme ve kadrolaşmaya başlama’ aşaması; ikinci aşama örgütün devlet kadrolarının ‘kılcal damarlarına kadar’ sızarak devleti ele geçirme planını uygulayabilmek için kullandığı takiyye taktiğine dayalı ikiyüzlü örgüt mekanizmasının hızla işlediği, gizlilik ve ‘tedbir’ ile ‘güçlenerek yayılma ve yayılarak güçlenme’ stratejisinin uygulandığı ve 28 Şubat 1997 post-modern darbe sürecine kadar devam eden ‘hem toplumda hem devlette yayılma ve her alanda iktidarı ele geçirme aşaması; üçüncü aşama ise nihai hedef olan ‘altın vuruş-kıyam-huruç’ için ‘kadrolaşmanın tamamlanması ve asıl niyet için harekete geçilmesi’ aşaması olup 15 Temmuz 2016 darbe girişimine kadar sürmüştür” (Aygen, 2018: 243).

Paralel Devlet Yapılanması ve FETÖ olarak nitelenen örgüt, 17 Aralık'ta yargı darbesinden sonuç alamayınca, 15 Temmuz 2016'da doğrudan askeri darbe

yapmaya kalkışmıştır. 16 Temmuz'un ilk saatlerinde darbe girişiminde bulunmayı planlayan cuntacılar, 15 Temmuz günü MİT'e gelen bir ihbar ve arkasından MİT Müsteşarı Hakan Fidan'ın Genelkurmay'a bu bilgiyi aktarmasıyla deşifre olduklarını düşünerek kalkışmayı erkene çekmişlerdir. Saat 21:30 civarında harekete geçen bazı birlikler cuntacı müdahalede bulunmuştur. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın kararlı direnişi ve çağrısı halkın kitlesel olarak sokaklara çıkmasına yol açmış, aynı zamanda ordu bünyesinde geniş bir katılımın olmaması ve polisin direnişi desteklemesi, darbe teşebbüsünün başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olmuştur.

15 Temmuz kalkışmasının püskürtülmesiyle olağanüstü hâl ilan edilmiş, hükümet tarafından TBMM'den alınan Kanun Hükmündeki Kararname çıkarma yetkisi kullanarak kamuda ve özel sektörde geniş çaplı tasfiyelere başlanmıştır. Olayın ilk anından itibaren harekete geçen savcılar da her alanda görülen hukuksuzlukların üzerine giderek FETÖ ile ilgili geniş kapsamlı yargılamalara başlamışlardır. 241 kişinin şehit olduğu olaylarda başta TBMM olmak üzere birçok yerin bombalanması iç ve dış kamuoyunda büyük tepkiye sebep olmuştur.

Basın organlarının da ideolojisi, yayın çizgisi ne olursa olsun '*ülkeye karşı hıyanet girişimi*' olarak adlandırılan 15 Temmuz kalkışmasına karşı birlik ve beraberlik içerisinde, darbenin karşısında olan ortak bir söylem geliştirmiştir (Nisan ve Şeker, 2017: 95). 15 Temmuz darbe girişimi, uygulanan fiziksel şiddet bakımından en yoğun ve işgal girişimi şeklinde bir kalkışma olarak değerlendirilmiştir. Yayla (2016: 12)'nin da vurguladığı gibi: "*evvelki darbeler fiziksel şiddetten çok psikolojik şiddete, şiddet kullanma tehdidine ve şiddet aygıtlarının teşhirine dayanmıştır. 15 Temmuz'da ise yoğun şiddet kullanılmış, bu şiddet hem kamusal hedeflere hem de darbeye karşı çıkan sivil vatandaşlara yöneltilmiştir. Bu yönüyle şiddet hem terör boyutlarına ulaşmış hem de darbenin failinin bazı korkunç özelliklerini yansıtmıştır.*"

Öğrencilerin sınav sorularını çalmaktan memurların sicilini bozmaya, işadamlarına şantaj yapmaktan karalama dosyaları oluşturmaya, casusluk yapmaktan kurumlara sızmaya, yargı ve polisteki elemanları tarafından uydurma suç dosyaları oluşturmaktan hükümeti devirmeye yönelik kumpaslar kurmaya ve en nihayetinde silahlı kalkışmada bulunmaya kadar hayatın her alanında herkesi etkileyecek suçlar işleyen FETÖ; TCK'daki birçok maddeden yargılanmış, FETÖ'cüler çok geniş yelpazede suç maddelerinden hüküm giymişlerdir.

FETÖ'nün özellikle darbeye yönelik kalkışması; Anayasayı ihlal (Madde 309) Cebir ve şiddet kullanarak Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının öngördüğü düzeni ortadan kaldırmaya veya bu düzen yerine baş kabri düzen getirmeye veya bu düzenin fiilen uygulanmasını önlemeye teşebbüs etmek; Cumhurbaşkanı suikast ve fiili saldırı (Madde 310); Yasama organına karşı suç (Madde 311); Hükümete karşı suç (Madde 312). Cebir ve şiddet kullanarak Türkiye Cumhuriyeti hükümetini ortadan kaldırmaya veya görevlerini yapmasını kısmen veya tamamen engellemeye teşebbüs etmek; Devletin birliğini ve ülke bütünlüğünü bozmak (Madde

302); Askeri komutanlıkların gaspı (Madde 317); Askerleri itaatsizliğe teşvik (Madde 319), Devlet sırlarına karşı suçlar ve casusluk (Madde 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339); Suç örgütü kurmak (Madde 220); Silahlı suç örgütü kurmak (Madde 314), (TCK, 2004: 25611) maddelerini ilgilendirmektedir.

Sonuç

Türkiye’de 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesiyle başlayan darbeler sürecinde en son 15 Temmuz 2016’daki kalkışması yaşanmıştır. Emir komuta zinciri içinde veya cuntacı bir grup tarafından yapılan, yazılı muhtıra, e bildiri veya ordunun silahlı gücüyle gerçekleşen, psikolojik veya fiziki şiddet zorlamasıyla netice alan darbeler farklı aktörlerce farklı yöntem ve araçlarla gerçekleştirilmiştir.

Bürokratik vesayet, bir ülkede askeri veya sivil bürokrasinin demokratik süreçleri etkileyerek, seçilmiş hükümete karşı kontrol ve etki sağlaması durumunu ifade etmektedir. Bu tür bir vesayet, demokratik kurumların zayıflamasına ve siyasi karar alma süreçlerinin bozulmasına yol açmaktadır. Bu zayıflama ve bozulma, darbelerin ve darbe girişimlerinin ortaya çıkma zeminini oluşturmaktadır.

Türkiye’de askeri darbeler tarihi, 1960, 1971 ve 1980 darbeleriyle başlamıştır. 1960, 1971 ve 1980 darbeleriyle birlikte 28 Şubat süreci, 27 Nisan 2007 e-muhırası ve 15 Temmuz darbe girişiminde de görüleceği üzere bürokratik vesayet siyasi hayatın kesintiye uğratılmasında önemli bir rol oynamıştır. Devleti işgal eden ve kendisini demokrasinin üzerinde konumlandıran bürokratik yapılar yaptıkları ve amaçladıkları müdahalelerle siyasi süreçleri kontrol altına almak istemiş ve seçilmiş meşru hükümetleri devirmeyi hedeflemiştir.

12 Eylül ve 28 Şubat girişimlerini yapanlar darbecilik suçlamasıyla yargılanmışlardır. Bu suçlamalar devlet düzenini tağyir, Anayasal düzeni değiştirmek veya hükümeti devirmek suçlamalarını içermiştir. Her darbe girişimi askeri bürokrasi içinde veya yargı, medya, sivil toplum gibi farklı kesimlerin desteğini alarak, organize, örgütlü bir çaba olarak ortaya çıkmasına rağmen bu ilişki ağı bildiğimiz manada bir örgüt olarak algılanmamıştır. Oysa üç kişinin bir araya gelerek bu suçları işlemesi, bir otorite veya odaktan talimat alması, eylemi gerçekleştirmek için sürekli bir ilişki içinde olması örgüt suçunu oluşturmaktadır.

Darbe faaliyetlerinin bir terör suçu gibi algılanmaması önemli bir sorundur. Halbuki darbecilik terörle mücadele kanunundaki suç tanımında karşılık bulunmaktadır. Bu suçu işleyen terör suçu işlemiştir. Yani ortada hem bir örgütlü yapı hem de terör suçu bulunmaktadır. TCK da örgüt ve terör suçunu tanımlamakta, bu unsurların bir araya gelmesi terör örgütünü ifade etmektedir.

PKK veya DEAŞ gibi terör örgütleri ile mücadele, TCK’daki ilgili suç maddeleri kapsamında, terör örgütü olarak kabul edilmektedir. Darbecilik ise bir terör suçu olup, örgütlü bir şekilde darbe girişiminde bulunan tüm gruplar terör örgütü

olarak değerlendirilmelidir. Darbecilerin farkı terör suçunu devlet imkânları, silahları, araçları ile gerçekleştirmeye çalışmalarıdır. Bu durum gerek 27 Mayıs darbesini yapanlar gerekse de 15 Temmuz'da darbe kalkışmasında bulunan FETÖ militanları için de geçerlidir. İki darbeci grup da terör tanımı içinde yer alan aynı darbe suçunu işlemişler, aynı imkânları kullanarak yönetimi ele geçirmeye çalışmışlardır. Aradaki fark, ilk grubun farklı alanları siyasi-psikolojik etki ederek yönlendirmeye çalışması, FETÖ'nün ise buna ek olarak kendi elemanları üzerinden bu alanlarda etkinlik kurmasıdır. Paralel devlet yapılanması veya derin devlet yapılanması aynı mahiyette anayasal düzenin altını oyan ve devlet gücünü kullanarak iktidar düzeni kurmaya çalışan illegal yapılardır. Bu illegal yapıların resmi devlet görevlisi sıfatını kullanan kişiler üzerinden hukuksuz eylem gerçekleştirmeleri sonucu değiştirmemektedir. Sonuç olarak tüm darbe girişimleri ve suçları terör suçudur; FETÖ ise mahkemelerce, MGK ve Hükümet kararınca darbeci terör örgütü olarak tanımlanmış bir örgüttür.

Kaynakça

- Akdoğan, Y. (2016). *Asker Sivil İlişkileri ve Kumpastan Darbeye FETÖ*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Altunok, H. ve Gedikkaya, F. G. (2017). “Türkiye’de Darbeler ve Yargı Kurumları”, *Turkish Studies*, C. 12, S. 16, ss. 65-82.
- Anadolu Ajansı, (2014). “Ergenekon Silahlı Terör Örgütüdür”, 03 Nisan 2014.
- Aygen, M. (2018). “Türkiye ve Darbeler, 15 Temmuz Örneği”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 28, S. 2, ss. 231-253.
- Chenoweth, E. vd. (2022). *Terörizmin El Kitabı*, Çınar Özen (ed.), (Çev: Ensar Macit ve İmran Samancı), Ankara: Siyasal Kitabevi, ss. 31-42.
- Demir, C. K. (2018). “Terörizm, Medya ve Devlet”, Mehir Terzi ve Serkan Yenil (ed.), *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm*, Ankara: Gece Akademi Yayınları, ss. 47-84.
- Demirel, T. (2021). “Darbe”, *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*, İstanbul: Tübitak Bilim Toplum Başkanlığı Popüler Bilim Yayınları.
- Euronews, (2022). “12 Eylül Davası Kapandı”, 31.05. 2022.
- Eco, U. (2022). *Yengeç Adımlarıyla*, (Çev: Şemsa Gezgin), 4. Baskı, İstanbul: Doğan Kitap.
- Girgin, K. (1982). *Politika Sözlüğü*, İstanbul: Hür Yayıncılık.
- Gökçen, S. (2021). “Türkiye’nin Demokrasi Mücadelesinde Darbeler: (15 Temmuz Darbe Girişiminin 6. Yıl dönümü),” *Devlet Dergisi*, 21 Eylül 2021, http://devlet.com.tr/makaleler/y575-Turkiyenin_Demokrasi_Mucadelesinde_Darbeler_15_Temmuz_Darbe_Girisiminin_6_Yil_donumu.html, (E.T.: 12.09.2023).
- Gül, T. (2012). *Terör ve Terörizm*, İstanbul: Ark Kitapları.
- İçişleri Bakanlığı. (2023). Sorularla Terörizm ve Terör Örgütleri, 50 Soruda Terör ve Terörizm, Ankara: TC. İçişleri Bakanlığı.
- Kalyvas, N. S. (2022). “Siyasal Şiddetin Görünümü”, *Terörizmin El Kitabı*, Çınar Özen (ed.), (Çev: Ensar Macit ve İmran Samancı), Ankara: Siyasal Kitabevi, ss. 43-68.
- Martin, G. (2017). *Terörizm, Kavramlar ve Kuramlar*, (Çev: İhsan Çapçioğlu ve Bahadır Metin), Ankara: Adres Yayınları.
- Nisan, F. ve Şeker, N. T. (2017). “Demokrasiye Sekteye Uğratan Darbe Haberlerinin Çerçevesi: 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Örneği”, *TRT Akademi*, C. 2, S.3, ss.69-96.
- KADEM, (2017). *FETÖ Fethullahçı Terör Örgütü*. İstanbul: Kadem Yayınları.
- Radikal Gazetesi (2010). “Sarıkoz”La Başlayıp Eldiven’le Bitecek Darbenin 15 Adımı”, 27 Mart 2010 ve 12 Haziran 2011.
- Sula, İ. E. (2022). “Uluslararası Güvenlik Çalışmalarının Kuramsal Dönüşümü ve Değişen Güvenlik Tanımları”, *Uluslararası Güvenlik Sorunları*, Hakan Karaaslan ve Murat Demirel (ed.), Ankara: 2. Baskı. Nobel Yayınları, ss. 1-18.
- Yayla, A. (2016). “15 Temmuz Direnişi ve Türkiye Demokrasisi”, *Liberal Düşünce Dergisi*, S. 83, ss.5-49.
- Yenal, S. (ed.). (2021) *Teoriden Uygulamaya Güvelik ve Terörizm Çalışmaları*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Yıldız, F. (2019). “Anglosakson ve Kıta-Avropası Geleneğinde Darbeler”, *Ekonomi, İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, C.5, S.1, ss.36-48.
- Yılmaz, S. (2017). *Uluslararası Güvenlik. Teori, Pratik ve Gelecek*, Ankara: Kaynak Yayınları.